

หลักสูตร

๑. คำนิยามของหลักสูตร

คำนิยามของหลักสูตร (Curriculum, Curricular) ที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย คือ "ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้แก่เด็กผู้เรียนเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของการศึกษา" ตัวอย่างของผู้ให้คำนิยามในลักษณะนี้ ได้แก่ แคสเวลและแคมป์เบล (Caswell and Campbell) สมิธ สแตนเลย์และชอร์ส (Smith, Stanley, and Shores) เซน และ แมคสวีน (Shane and McSwain) นิกลีย์ และอีแวนส์ (Neagley and Evans) เรแกน และเชพเพิร์ด (Ragan and Shepherd) เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็ยังมีนักวิชาการทางด้านหลักสูตรอีกหลายคน ให้คำนิยามของหลักสูตรในแนวอื่น ซึ่งพอจะประมวลมาเป็นตัวอย่างดังนี้

บอบบิท (Bobbitt) เป็นบุคคลแรกที่เขียนคำว่าเกี่ยวกับหลักสูตรได้ให้คำนิยามของหลักสูตรว่าหลักสูตรคือ "รายการของสิ่งต่างๆ ซึ่งเด็กและเยาวชนจะต้องกระทำและประสบเพื่อพัฒนาความสามารถของตนในอันที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้ดีและเหมาะสมสำหรับการดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่" คำนิยามของหลักสูตร ในลักษณะนี้ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษา อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาคำนิยามของหลักสูตรจากนักวิชาการสาขาหลักสูตรแล้ว ก็มีแนวโน้มว่าความหมายของคำว่าหลักสูตรกำลังจะเปลี่ยนไปจากที่บอบบิทได้กล่าวไว้ นั่นยิ่งขึ้นทุกที

ทรัมป์ และมิลเลอร์ (Trump and Miller) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรว่า "หลักสูตรคือ กิจกรรมการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ ที่โรงเรียนหรือระบบการศึกษาเตรียมการและจัดไว้ให้แก่ผู้เรียน"

บุคคลบางกลุ่มให้ความหมาย ของหลักสูตรในลักษณะของเป้าหมาย หรือสิ่งที่สังคมคาดหวังหรือมุ่งหวังจะให้เด็กได้รับ ยกตัวอย่างเช่น สมาคมนิเทศการ-

ศึกษาและพัฒนาหลักสูตร (Association for Supervision and Curriculum Development แห่งประเทศสหรัฐอเมริกาที่ย่อว่า ASCD) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ดังนี้ "หลักสูตร คือ ประมวลผลของการตัดสินใจก่อนที่จะดำเนินการเรียนการสอน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับของเนื้อหาวิชา การเลือกเนื้อหาสาระที่เหมาะสมสำหรับนำมาใช้สอน การเลือกวัสดุอุปกรณ์รวมทั้งกฎเกณฑ์ในการจัดกลุ่ม เพื่อให้การสอนเป็นไปอย่างได้ผลให้มากที่สุด นอกจากนี้ ลาวาเทลลี, มัวร์และคอลลูนิส (Lavatelli, Moore and Kalsounis) ให้คำนิยามหลักสูตรว่า "หลักสูตรคือ การเรียน และประสบการณ์สำหรับผู้เรียน โรงเรียนวางแผนไว้เป็นเรื่อง ๆ เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ ของการศึกษา"

นักวิชาการหลักสูตรบางคนไม่ได้มองหลักสูตร ในลักษณะของจุดหมายปลายทาง แต่จะมองในลักษณะของสื่อกลางหรือวิธีการ (means) ที่จะนำผู้เรียนไปสู่จุดหมายปลายทางเช่น ครูค (Krug) ให้ความหมายว่า "หลักสูตรประกอบด้วยสื่อกลางของการเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดขึ้น เพื่อให้โอกาสแก่นักเรียนได้รับประสบการณ์ต่างๆซึ่งจะนำไปสู่ผลผลิตทางการเรียนที่พึงปรารถนา" นักวิชาการหลักสูตรอีกคนหนึ่ง คือ ทาบ (Taba) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ในทำนองเดียวกันคือ "วิธีการเตรียมเยาวชนให้มีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสมาชิกที่มีความสามารถในการสร้างผลผลิตให้แก่สังคมของเรา"

แมคเคนซี (Mackenzie) ให้คำนิยามของหลักสูตรที่แตกต่างไปจากคนอื่น คือเห็นว่า "หลักสูตรคือความเกี่ยวข้องระหว่างผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนจัดเตรียมไว้ในด้านต่างๆ" ลูอิสและมิล (Lewis and Miel) ยังให้นิยามทำนองเดียวกันว่า "หลักสูตร คือ โอกาสในการสร้างความเกี่ยวข้องระหว่างผู้เรียนกับบุคคลอื่นและสิ่งต่างๆ ที่สถานศึกษาจัดไว้ให้ภายในระยะ

เวลาและสถานที่ที่เหมาะสม”

จากคำนิยามของหลักสูตรดังกล่าวมานี้จะสังเกตเห็นได้ว่าคำนิยามของหลักสูตร ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะใดก็ตาม อาจสรุปได้ว่าล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องของการจัดมวลประสบการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตตามที่ตั้งคมได้มุ่งหวังไว้นั่นเอง

๒. ขอบเขตความหมายของหลักสูตร

เมื่อพูดถึงคำว่า “หลักสูตร” คนโดยทั่วไปจะเข้าใจว่าคือเอกสารซึ่งเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับการเรียนการสอนภายในโรงเรียน แต่สำหรับนักวิชาการทางหลักสูตรจะพิจารณาใน ๓ ลักษณะด้วยกันคือ (๑) หลักสูตรในฐานะที่เป็นเอกสารที่ระบุถึงข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนภายในโรงเรียน (๒) หลักสูตรในฐานะของระบบการทำงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและ (๓) หลักสูตรในฐานะของศาสตร์สาขาหนึ่ง

๒.๑ หลักสูตรในฐานะเอกสาร

หลักสูตรในฐานะเอกสารที่ระบุถึงข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนภายในโรงเรียนนั้น เราจะหมายถึงเอกสารที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการเพื่อระบุจุดหมาย หลักการ โครงสร้าง ตลอดจนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ให้ได้ผล ตัวอย่างเช่น หลักสูตรประถมศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษา หลักสูตรอาชีวศึกษา และหลักสูตรศึกษาศาสตร เป็นต้น เอกสารหลักสูตรโดยทั่วไปจะประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้คือ ความเป็นมา และเหตุผล หรือความจำเป็นของหลักสูตรนั้น ๆ จุดประสงค์ เนื้อหาสาระ ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แนวทางในการวัดและประเมินผล การเรียนการสอน เป็นต้น อย่างไรก็ตามส่วนประกอบของหลักสูตรอาจจะมีความแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องของหัวข้อ และรายละเอียดของส่วนประกอบที่กล่าวมาแล้ว

เพื่อให้การใช้หลักสูตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพหรือเป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้กว้างขวางที่สุด ในบางหลักสูตร จึงมีเอกสารประกอบหลักสูตรเพิ่มเติมอีกเช่น คำชี้แจงในการใช้หลักสูตร คู่มือครู แผนการสอนเป็นต้น สำหรับหลักสูตรที่มีผู้ใช้อยู่ในขอบเขตจำกัด หรือในกรณีที่มีผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรเป็นอย่างดีแล้ว อาจจะไม่มีเอกสารประกอบหลักสูตรเพิ่มเติม

ก็ได้

๒.๒ หลักสูตรในฐานะระบบการทำงาน

หลักสูตรในฐานะของระบบการทำงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ซึ่งได้แก่ การจัดบุคลากรเพื่อทำงานเกี่ยวกับหลักสูตร กระบวนการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตร และกระบวนการประเมินผลการใช้หลักสูตร ระบบการทำงานเกี่ยวกับหลักสูตรพอจะจำแนกออกเป็น ๓ ส่วนคือ การจัดทำหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตรซึ่งมีความสัมพันธ์กันถึงแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิแสดงระบบหลักสูตร

การจัดทำหลักสูตรนั้น หมายถึง การทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกสารหลักสูตร ขั้นตอนนี้อาจจะมีการดำเนินงานต่างๆ หลายอย่างคือ การวิเคราะห์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการจัดทำหลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตร การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระ การกำหนดวิธีการประเมินผล นอกจากนี้ การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ การประเมินหลักสูตรและการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรก่อนการนำไปใช้ เป็นต้น

ในส่วนของการนำหลักสูตรไปใช้นั้น อาจจะมีกิจกรรมหรือการทำงานต่าง ๆ ดังนี้ คือ การจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและบริหารหลักสูตร การดำเนินการสอนตามหลักสูตร และการนิเทศการใช้หลักสูตร

สำหรับการประเมินผลหลักสูตร จะประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ ๆ คือ การประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร และการประเมินระบบหลักสูตร

๒.๓ หลักสูตรในฐานะศาสตร์สาขาหนึ่ง

หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับหลักการ ทฤษฎี แนวความคิด ตลอดจนถึงการประยุกต์หลักการ และทฤษฎีไปใช้ในการทำงานเกี่ยวกับหลักสูตรในเรื่องต่อไปนี้ คือ การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ที่เป็นรากฐานในการพัฒนาหลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินผลหลักสูตร การปรับปรุงแก้ไขและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร การทำงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรที่กล่าวมานี้จำเป็นจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในหลักการอย่างถ่องแท้ จึงจะสามารถทำให้หลักสูตรสัมฤทธิ์ผลสูงสุดได้

หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการที่มีลักษณะตามนัยของคำนิยาม และขอบเขตความหมายของหลักสูตรดังกล่าวแล้วข้างต้น อาจจะได้แก่หลักสูตรประถมศึกษาฉบับพุทธศักราช ๒๕๒๑ และในตอนต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงหลักสูตรประถมศึกษาฉบับนี้โดยย่อ เพื่อช่วยให้เข้าใจคำนิยาม และขอบเขตความหมายของหลักสูตรตามนัยที่ได้กล่าวแล้ว ได้ง่ายขึ้น

๓. หลักสูตรประถมศึกษา ฉบับพุทธศักราช ๒๕๒๑ ของกระทรวงศึกษาธิการ

ประกอบด้วย หลักการ จุดหมายและโครงสร้าง และเนื้อหา ดังนี้

๓.๑ หลักการ มีสามประการ คือ

๓.๑.๑ การประถมศึกษา เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน

๓.๑.๒ การประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนทั้งหมดไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต

๓.๑.๓ การประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ท้องถิ่นมีโอกาสที่จะจัดหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการของตนได้

๓.๒ จุดมุ่งหมาย แบ่งออกเป็นสี่ส่วน ได้แก่

๓.๒.๑ ที่เกี่ยวกับคุณสมบัติที่ต้องการเน้น มีเจ็ดประการ คือ

(๑) มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว

(๒) มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้เสร็จ

(๓) ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัด และอดทน

(๔) รู้จักคิด จินตนาการ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

(๕) มีขันติธรรมต่อคำวิจารณ์ และความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือหมู่เหล่า

(๖) มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น

(๑) รู้จักทำงาน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้โดยรู้จักเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ และผู้ตามที่ดี

๓.๒.๒ ที่เกี่ยวกับความรู้ และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต มีสิบเจ็ดประการคือ

(๑) มีสุขนิสัยส่วนตัวและส่วนรวมทั้งร่างกายและจิตใจ

(๒) รู้กฎหมายที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

(๓) มีความรู้และทักษะในการหาการใช้และซ่อมทรัพย์

(๔) เข้าใจความหมายของวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่มีต่อชีวิตประจำวัน

(๕) มีความรู้ และทักษะในการจัดการและทำงานรวมกลุ่มกัน โดยถือหลักสหกรณ์

(๖) มีความรู้และทักษะในการทำงานทั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค

(๗) มีนิสัยและรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

(๘) มีความรู้และทักษะทางภาษา และคณิตศาสตร์

(๙) มีความรู้และทักษะในวิธีการทางวิทยาศาสตร์

(๑๐) มีความสามารถในการยังชีพผสมกลมกลืนต่อสภาพและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

(๑๑) รู้จักชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ

๓.๒.๓ ที่เกี่ยวกับชีวิตที่สงบสุขมีหกประการ

คือ (๑) รู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สิ่งแวดล้อมและวิทยาการใหม่ ๆ

(๒) เข้าใจและศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ และนำหลักธรรมมาใช้ในการชีวิตประจำวัน

(๓) รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และมีประสิทธิภาพ

(๔) มีความคิดริเริ่มที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม

(๕) มีอิสระในการคิด แต่พร้อมที่จะยอมรับความคิดของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล

(๖) รู้จักแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี

๓.๒.๔ ที่เกี่ยวกับสมาชิกที่ดีของชุมชน และชาติ มีเจ็ดประการ คือ

(๑) เชื่อมมั่นในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

(๒) รู้คุณค่า ชื่นชม และรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ

(๓) สำนึกในหน้าที่และสิทธิของตน

(๔) รู้ความสำคัญของครอบครัว สังคม และท้องถิ่นของตน

(๕) รู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคและโลก และมีวามเข้าใจอันดีต่อกัน

(๖) สามารถฝึกกำลังสติปัญญา กำลังกายและกำลังทรัพย์ เพื่อความเจริญและความมั่นคงของประเทศ

(๗) รู้คุณค่าในความเป็นไทย และภูมิใจที่เกิดในผืนแผ่นดินไทย

๓.๓ โครงสร้างและเนื้อหา ประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งหมดที่จัดให้ผู้เรียน มีลักษณะเป็น "ประสบการณ์ชีวิตในด้านต่าง ๆ" แบ่งออกได้เป็นห้ากลุ่ม ดังนี้

๓.๓.๑ กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ประกอบด้วยภาษาไทย และคณิตศาสตร์

๓.๓.๒ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตว่าด้วยการระดมการแก้ปัญหาของชีวิตและสังคม กล่าวถึงปัญหาและความต้องการของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เพื่อความดำรงอยู่ และการดำเนินชีวิตที่ดี

๓.๓.๓ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ว่าด้วยกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนา และสร้างนิสัย ประกอบด้วยจริยศึกษาและกิจกรรมสร้างนิสัย ศิลปศึกษา พลศึกษา ดนตรีและนาฏศิลป์

๓.๓.๔ กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ว่าด้วยประสบการณ์ทั่วไปในการทำงาน และความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ ประกอบด้วยงานบ้าน งานเกษตร งานประดิษฐ์ งานช่างและงานเลือกแขนงต่าง ๆ

๓.๓.๕ กลุ่มประสบการณ์พิเศษ ประกอบด้วยภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน หรืองานอาชีพ ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต

สังัด อุทรานันท์

บรรณานุกรม

- Bobbitt, Franklin. *The Curriculum*. Boston: Houghton Mifflin, 1918.
- Caswell, Hollis L., and Campbell, Doak S. *Curriculum Development*. New York : American Book, 1935.
- Commission on Instructional Theory of Association for Supervision and Curriculum Development. "Theories of Instruction : A Set of Guidelines," February 1967, p. 5, mimeographed. cited in Arthur J. Lewis and Alice Miel. *Supervision for Improved Instruction : New Challenge, New Responses*. Belmont, California : Wadsworth Publishing 1972.
- Krug, Edward A. *Curriculum Planning*, Rev.ed., New York : Harper and Row, 1957
- Lavatelli, Celia S., Walter J. Moore, and Theodore Kalsounis. *Elementary School Curriculum*. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1972.
- Lewis, Arthur J. and Alice Miel. *Supervision for Improved Instruction: New Challenge, New Responses*. Belmont, California, Wadsworth Publishing, 1972.
- Machenzie, Gordon N. "Curriculum Change : Participants, Power, and Process," in Matthew B. Miles, ed, *Innovation in Education*. New York, Teacher College Press, 1964.
- Neagley, Ross L., and N. Dean Evans, *Handbook for Effective Curriculum Development*. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, 1967.
- Shane, Harold G., and E.T. McSwain. *Evaluation and Elementary Curriculum*. New York, Henry, Holt and Company, 1951.
- Smith, Bannie O., William O. Stanley, and J. Harlan Shores. *Fundamentals of Curriculum Development*. New York : Harcourt, Brace & World, 1975.
- Taba, Hilda. *Curriculum Development : Theory and Practice*. New York : Harcourt, Brace & World, 1962.
- Trump, J. Lloyd, and Delmas F. Miller. *Secondary School Curriculum Improvement : Proposals and Procedures*. Boston, Allyn and Bacon, 1968.